

LBRIS

We know
books

Sandu Frunză

Filosofie și Pandemie

Dialoguri despre
consiliere filosofică și
practici filosofice

E I K O N

București, 2021

Notă asupra ediției.....	7
Cu Aurel Codoban despre Consilierea filosofică în vremea pandemiei.....	11
Cu Antonio Sandu despre practicile filosofice în lumea pandemică	19
Cu Laurențiu Staicu despre drumul spre cabinetul de consiliere filosofică în vremea pandemiei.....	41
Cu Mihaela Miroiu despre practici filosofice și consiliere filosofică în trecerea prin lumea amenințată de pandemie	53
Cu Cristian Iftode despre filosofia ca mod de viață și consilierea filosofică în situația de criză pandemică.....	65
Cu Tudor Cățineanu despre filosofie, practici filosofice și deontologie.....	77
Cu Iulia Grad despre practicile filosofice și clubul de filosofie pentru copii în lumea care se pregătește cu timiditate să iasă din pandemie.....	87
Cu Joana Rita Sousa despre practici filosofice și filosofia pentru copii în Portugalia	97

- Cu Florin Lobonț despre profesionalizarea
consilierii filosofice în lumea aflată în criza
pandemică..... 103
- Cu George Bondor despre practicile filosofice și
deschiderile filosofiei în vremea pandemiei.. 115
- Cu Dumitru Borțun despre comunicare,
consiliere etică și responsabilitate..... 123
- Cu Delia Balaban despre comunicare, filosofie
și provocările lumii virtuale 141
- Cu Emilian Mihailov despre etici aplicate și
practici filosofice..... 153
- Cu Virgil Ciomoș despre psihanaliză, terapie și
filosofie..... 167

CU AUREL CODOBAN

**despre Consilierea filosofică
în vremea pandemiei**

Sandu Frunză: *Filosofia aplicată și practicile filosofice au devenit un fel de modă culturală în România ultimilor ani. Sunteți printre cei care au o contribuție majoră la acest mod de a face filosofie. Aș putea spune că reprezentați chiar cea mai semnificativă dintre vocile care în ultimii 30 de ani s-a manifestat ca un reper constant pentru practicile hermeneutice; pentru aplicarea filosofiei în înțelegerea religiei și analiza interdisciplinară a fenomenului religios; pentru diferite practici filosofice legate de comunicarea interpersonală, comunicarea profesională în diverse tipuri de organizații ori comunicarea mediatică; sau pentru consilierea filosofică pe care o practicați sub forma stilisticii existențiale și a terapiei filosofice – asta ca să enumăr doar câteva aspecte dintre cele ce ar putea fi amintite. Având în vedere că de-a lungul timpului ați devenit o voce puternică în descifrarea și dezbaterăa unor probleme existențiale, aș dori să vă întreb: ce tip de intervenție am putea să ne așteptăm să aibă filosofii în vremuri foarte tulburi cum sunt cele ale actualei crize pandemice?*

Cum poate interveni consilierea filosofică în diminuarea efectelor negative pe care această criză le aduce în viața noastră individuală și comunitară?

Aurel Codoban: Am crezut mereu în capacitatea de inițiere profană a filosofiei. Calitate care este, paradoxal, rezultatul unei serii de curențe statutare ale ei: filosofia nu are laboratoarele experimentale ale cunoașterii științifice, nu are degajarea jocului estetic al artelor, nu are soliditatea credinței religiilor. Filosoful este „omul ca toți oamenii”, cum am putea spune folosind o expresie a lui Noica. Dar ca „om ca toți oamenii” diferit de ceilalți asemenea lui, el nu are nici idolii certitudinii științifice, idolii valorii artistice sau idolii credinței excesiv smerite ai religiilor. El are curajul – și meritul – de a vorbi în numele unei experiențe umane directe și autentice asemenea copilului din poveste care constată, singurul, că „regele e gol”.

Pentru că, așa cum se întâmplă azi în lumea comunicării nemărginite, mai ales când se atinge de evenimente extreme, tăcerea cuvenită nu își găsește nici un loc, filosofii ar putea vorbi, fără teamă și fără reproș, în numele unei experiențe onest prezentate. Două dimensiuni ale actului de a filosofa ar merita să fie contrapuse comunicării fără limite și evenimentului extrem al pandemiei: gândirea critică și gândirea laterală.

Asta pe scena publică largă. Consiliind grupuri sau ajutând oamenii să-și stilizeze propria existență – adică să facă din viața lor o operă de

artă – cel care practică filosofia ar putea ajuta la menținerea calității vieții. Există viață și în vremea pandemiei! Dar viața – care poate rămâne și una de domeniul doar al biologiei – devine existență numai grație calității. Ceea ce nici nu este prea dificil de vreme ce pentru a aduce calitate în viața ta nu e nevoie decât de o cât mai amplă deschidere a conștiinței...

Sandu Frunză: *De-a lungul timpului ne-ați convins de faptul că filosofia se află în etapa construcției realității în comunicare și astăzi ideile dumneavoastră par să fie confirmate de nevoia constantă de a asocia reflecția filosofică cu dezvoltarea tehnologică, îndeosebi în privința tehnologiilor comunicării. Ce poate face filosofia într-un interval în care părem depășiți din punct de vedere al capacității noastre de a formula și exprima coerent explicații științifice, de a face față nevoilor de intervenție tehnologică și de implementare a unor practici de comunicare etică?*

Aurel Codoban: Aici cred că trebuie să distingem între scopuri și mijloace, între valori – care sunt scopuri validate de tradiția colectivă – și condiții de realizare a lor. Ceea ce poate interesa practica filosofică sunt valorile care dau sens vieții... Pe de altă parte, cred că filosoful a participat mereu la ceea ce a pus accentul epocii căreia i-a aparținut. Să ne amintim că filosofi cum sunt Thales și Pitagora au fost în același timp geometri, că de la Aristotel pornește știința occidentală, că

Descartes a produs geometria analitică. Spinoza șlefuiua lentile, Leibniz a inventat integralele... Nu știu de vreun filosof actual care să fie computerist sau programator, dar cred că un gânditor profund trebuie astăzi să fie la curent cu teoriile și practicile comunicării, altfel nu știu cum le poate înțelege și gândi...

Sandu Frunză: *Am convingerea că suspendarea unor elemente structurale ale modului de viață occidental conectează conștiința noastră de oameni ai societății consumeriste la o mare variată de surse de energie negativă. Mă aștept ca multe persoane să apeleze la sprijin pentru a ieși din negativitatea acumulată în propriile lor vieți. În ce măsură credeți că omul societății pandemice, îngândurat în propria sa izolare, își va găsi resursele de echilibru în apelul la filosofie și la consilierea filosofică? Cât de mult poate participa terapia filosofică și stilistica existențială la satisfacerea unor nevoie de acest fel?*

Aurel Codoban: Știu că în Occident se recurgea suficient de des, fie că este vorba despre grupuri, fie despre indivizi, la consiliere filosofică în cele mai normale timpuri, cele de dinaintea pandemiei. Nu mă îndoiesc de faptul că solicitările se vor fi multiplicat și că ele vor deveni chiar mai mari... Omului îi este destul de greu să își privească destinul în față. Propriul destin și Soarele nu pot fi privite direct, fără ochelari de protecție... Viața cotidiană din societățile consumeriste îl scuteau

LIBRIS

We know
books

pe om de a privi direct destinul său. Dacă totuși se întâmpla, prin accident sau prin complicațiile vieții personale, consilierul filosofic îl putea susține pentru o confruntare lucidă. Pandemia ne scoate din făgașul vieții cotidiene, ne confruntă cu limitele noastre și ne oferă o perspectivă pe care nu o mai putem evita asupra a ceea ce este omul. Asta și nu ceva psihologic spunea formula invocată de Socrate „Cunoaște-te pe tine însuți” – adică: dă-ți seama că tu, ca om, nu poți fi absolutul! Stilistica existențială ne-ar putea ajuta să ne obișnuim cu adevărul despre locul nostru în această lume...

Sandu Frunză: *Terapia existențială pe care o oferiți în calitate de practician al comunicării și al filosofiei pare să îi vizeze mai degrabă pe indivizi. Sesizăm în această perioadă o mutare a accentului dinspre persoană spre comunitate. În ce măsură terapia existențială poate răspunde necesităților de modelare comunitară și de reconstrucție a vieții cotidiene în comunicare?*

Aurel Codoban: Poate că această opțiune a apărut ca o reacție la faptul că a trebuit prea adesea să lucrez cu grupuri prea mari de oameni la cursuri și seminarii. Mi se pare foarte important să poți urmări reacțiile individuale. Mi se pare foarte important ca reacția ta să urmeze nuanțele atitudinii și poziției celuilalt. Mi se pare foarte important să existe un dialog față către față... Dar nu ignor valențele unei consilieri de grup

cu atât mai mult cu cât unul dintre terapeuții și prozatorii mei preferați, Irvin Yalom, excelează în terapie de grup și că ea apare foarte frumos conturată în romanele sale...

Sandu Frunză: *Se vorbește despre faptul că lumea post-pandemie nu va mai fi deloc cea pe care o cunoaștem acum, că se vor produce schimbări majore în modul nostru de viață și chiar în ceea ce privește modul nostru de situare în lume. Care credeți că sunt schimbările ce vor avea loc în practicile filosofice și în atitudinea omului ieșit din criză în raport cu nevoia de a integra aceste tehnologii existențiale printre produsele de consum oferite de o piață extinsă și foarte diversificată a consilierii?*

Aurel Codoban: Față de un prieten, care părea sigur că vor urma mari și remarcabile schimbări în relațiile umane după pandemie, mi-am exprimat scepticismul: la fel s-a crezut și în Decembrie 1989. Situațiile limită trec, iar omenirea pare să le uite destul de repede și de total... Poate că am fost prea radical în a-i demola așteptările optimiste... Schimbări vor apărea, adică unii dintre oameni vor asimila această experiență printre celelalte... S-ar putea ca destui oameni să se simtă prea vulnerabili, e posibil ca alții să dorească o susținere pentru opțiunea lor față de valorile care dau sens vieții lor...

Ceea ce aș spune despre terapia sau stilistica existențială – sau consilierea filosofică, cum o

numesc cei mai mulți – e susținut de ceea ce s-a spus și despre cea psihologică: nu atât tipul de practică e esențial în obținerea rezultatelor, cât personalitatea terapeutului! Și încă ceva: odată, când am avut probleme medicale, am citit un dosar *Sciences et Avenir*. Făcând o analiză carteziană ei arătau că adesea chiropracticienii sunt mai potriviți și mai eficienți decât tratamentul medical al durerii articulațiilor. Problema este doar aceea de a-i găsi pe cei autentici, pentru că numai aceia sunt potriviți...

CU ANTONIO SANDU

**despre practicile filosofice
în lumea pandemică**

Sandu Frunză: *Sunteți sufletul LUMEN – una dintre cele mai active organizații în promovarea eticilor aplicate, a dezbaterilor filosofice cu deschideri interdisciplinare, în formarea și dezvoltarea practicilor etice în organizații și a consilierii filosofice. În același timp, ați publicat lucrări remarcabile pe teme de etică, deontologie, consiliere filosofică apreciativă etc. Aș dori să vă întreb: care este locul practicilor filosofice și cum pot fi ele integrate în preocupările privind viața oamenilor în vremuri de criză cum este cea sub care ne aflăm azi?*

Antonio Sandu: În primul rând dați-mi voie să vă mulțumesc pentru aprecierile pe care le formulați la adresa activităților desfășurate de LUMEN și de mine personal, în ceea ce privește cercetările trans și interdisciplinare în domeniul social, a eticii și practicilor filosofice.

Într-adevăr, Asociația noastră derulează activități de promovare a eticii în practica socială de mai bine de 10 ani și ne bucurăm să constatăm că activitatea noastră are un oarecare impact, atât la nivelul academic – și aici mărturie stau citările

pe care le primim pentru lucrările publicate, atât ale membrilor echipei Lumen cât și ale mele personal –, participările de excepție cu care personalități din peste 30 de țări din întreaga lume au onorat invitațiile noastre la conferințele Lumen, cât și la nivel profesional, unde am primit solicitări de consultanță în domeniul eticii, mai ales a celei din sfera cercetării și a comunicării științei, a asistenței sociale, a bioeticii.

Revenind la întrebarea Dumneavoastră, cu privire la locul practicilor filosofice în perioade de criză, cu referire la perioada actuală, consider că, în primul rând, filosofia ar trebui să ducă la umanizarea răspunsului/răspunsurilor pe care societatea îl/le dă la diversele crize cu care se confruntă, cu atât mai mult cu cât astăzi ne aflăm într-o criză generată de o problemă de sănătate publică, dar care atinge societatea umană în majoritatea dimensiunilor acesteia. Avem o criză a valorilor, a ceea ce considerăm valori constitutive ale societății moderne occidentale și în primul rând ale celei europene: libertatea de mișcare, libertatea de exprimare, libertatea religioasă – toate restrânse în numele sănătății publice, adică a responsabilității publice a statului față de sănătatea cetățenilor. Restrângerea acestor libertăți nu poate fi admisă decât temporar și punându-se toate deciziile care duc la astfel de restrângeri sub semnul unei valori în mod necesar etice care să legitimizeze deconstrucția chiar și temporară a modernității bazate pe libertate.

Această legitimare trebuie căutată în resursele filosofice ale europenității, iar filosofia aplicată, etica aplicată în special, este chemată să legitimizeze societatea postpandemică ca una venită să înfăptuiască valorile constitutive ale modelului nostru cultural european în limitele altor valori etice operaționale – acele valori care sunt chemate să ne spună cum anume vom înfăptui în anii ce urmează valorile fundamentale care ne fac să ne gândim la noi înșine – în primul rând ca la ființe umane, libere și responsabile. Această valoare a responsabilității este de ceva vreme în centrul majorității deciziilor etice, fie că vorbim de responsabilitatea față de celălalt în medicină, în cercetare, în proiectarea și dezvoltarea tehnologică, fie că vorbim despre o responsabilitate față de generațiile viitoare – atunci când discutăm despre ecoetică –, dezvoltare durabilă etc.

Această tranziție de la o etică a demnității individuale, cum este cea actuală, pornind de la modelul kantian, deontologic și tranzitând prin filosofia și paradigmele juridice legate de drepturile omului către o etică a responsabilității, nu pentru celălaltul imediat ci față de non-prezență – generațiile viitoare, interlocutorul virtual, semenul ignorat din cealaltă parte a lumii care dintr-o dată devine semnificativ datorită accentuării așa-numitului efect *aripă de fluture*, a virtualizării spațiului și interacțiunilor sociale etc.

Odată cu criza valorilor, care este deocamdată întrevăzută prin grila interpretativă – ca să îl